

ТМ	Г. XXXVIII	Бр. 1	Стр. 377-390	Ниш	јануар - март	2014.
----	------------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 316:929 Lukić R.

Прегледни рад

Примљено: 20. 6. 2013.

Ревидирана верзија: 10. 8. 2013.

Одобрено за штампу: 18. 2. 2014.

Снежана С. Попић

Урош В. Шуваковић

Универзитет у Приштини са

привременим седиштем у

Косовској Митровици

Филозофски факултет

Катедра за социологију

Косовска Митровица

АКАДЕМИК РАДОМИР Д. ЛУКИЋ – ПРЕТЕЧА ПРОУЧАВАЊА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ У СРБИЈИ *

Апстракт

Академик Радомир Лукић (1914–1999) је, без сумње, својим делима и академском активношћу задужио српску и југословенску социолошку заједницу. Оно на шта, међутим, није скретана довољна пажња, јесте његова велика социолошка имагинација, која је посебно дошла до изражаја када је давне 1957. године, у свом уџбенику и тада објављеној монографији посвећеној друштвеним променама у XX веку, писао о процесу уједињавања човечанства, антиципирајући тако тек неколико деценија доцније у свету појмљен и именован појам процеса глобализације.

У чланку се износе резултати нашег истраживања, спроведеног применом методе анализе садржаја, пионирског доприноса академика Лукића разумевању процеса глобализације („уједињавања човечанства“) у савременом друштву.

Кључне речи: академик Радомир Лукић, „уједињавање човечанства“, глобализација, 1957. година

---

uros-s@eunet.rs

* Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

**ACADEMICIAN RADOMIR D. LUKIĆ –
THE FORERUNNER OF THE STUDY OF GLOBALIZATION IN
SERBIA**

Abstract

The Serbian and Yugoslav sociological community are undoubtedly indebted to academician Radomir Lukić (1914-1999) due to his works and academic activity. However, little attention has been given to his great sociological imagination, which was especially prominent in his 1957 textbook and published monograph dedicated to social changes, in which he wrote about the process of humankind unification, anticipating the notion of the globalization process, which would not be observed and named until several decades later.

This paper presents the results of our research, conducted by means of the content analysis method, on the pioneer contribution of academician Lukić to the understanding of the globalization process (“humankind unification”) in the contemporary society.

Key words: Academician Radomir Lukić, “humankind unification”, globalization, year 1957

*СТО ГОДИНА ОД РОЂЕЊА:
РАДОМИР ЛУКИЋ – ЈЕДАН ОД УТЕМЕЉИВАЧА
СОЦИОЛОГИЈЕ КАО АКАДЕМСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ У СРБИЈИ*

Академик Радомир Лукић (1914–1999) спада у ред утемељивача социологије не само као научне, већ и као академске дисциплине у Србији. Социологија се као академска дисциплина уводи на Правном и Филозофском факултету у Београду 1932. године (в. Кучинар, 2012, стр. 613–614), при чему је прва Катедра за социологију основана на Правном факултету те године. Настава социологије на београдском Филозофском факултету је заживела тек 1959, у чему је Радомир Лукић одиграо велику улогу; на београдском Правном факултету, међутим, генерација студената школске 1940/41. године почиње да слуша општу социологију код професора Ђорђа Тасића. Исте године, новоизабрани доцент социологије права Радомир Лукић држи специјалистички курс „Преглед модерне правно-социолошке мисли“¹. После II

¹ На Правном факултету у Београду су већ шк. 1929/30 започели одређени курсеви социолошких дисциплина које држе Слободан Јовановић, Ђорђе Тасић и Јован Ђорђевић (в. Кандић, 2002).

светског рата он оснива и бива први председник Српског социолошког друштва, залажући се за увођење социологије као најопштије науке о друштву на свим правним факултетима, средњим стручним и општеобразовним школама, као и на Филозофском факултету. Једна по једна, ове његове иницијативе су и уродиле плодом.

Имајући у виду предмет овог чланка – Лукићево схватање глобализације као „уједињавања човечанства“, потребно је сагледати општу теоријску оријентацију овог српског академика који је више него експлицитно наговестио овај данас главни друштвени процес много времена пре него што је он уопште именован². По свом теоријском убеђењу, Лукић је дијалектички материјалиста. Као непартијац, био је представник, међу тадашњом друштвеном интелигенцијом, хуманистичког, антидогматског марксизма. Оваква његова оријентација је од изванредног значаја за увиђање и дијалектичко сагледавање друштвених појава и процеса: он друштвени напредак схвата субјективно, али утврђује критеријуме по којима се он може објективизирати; подвлачи значај историјског материјализма указујући, и то позивом на Лењина, на његову различитост од социологије, али истовремено закључује да је он један од теоријско-методолошких праваца у социологији и да спада у ред „најобимнијих друштвених теорија“ која је, по својим исказима, конкретизација дијалектичког материјализма (Лукић, 1958); на Бледском саветовању он јасно заступа становиште о теоријском плурализму у социологији, изјављујући како је она „једна наука са више теорија... Ту нема ничег што спушта нашу науку на ниво да она није наука“ (Лукић, према Шушњић, 1961, стр. 38–39). Одређујући однос посебних социологија и посебних друштвених наука, Лукић најпре заступа став да се „посебне социологије у начелу не могу издвојити, иако је практично то, ради боље поделе рада, могуће учинити... посебне `социологије` треба да чине саставне делове односних посебних наука“ (Лукић, 1959, стр. 39). Током свог научног рада он еволуира – а величина научника и јесте у томе да истраживањем дође до нових сазнања и одустане од неких својих првобитних поставки – и у „Социологији морала“, први пут објављеној 1974, експлицитно прихвата постојање посебних социологија пошто је на питање о њиховом постојању „сама пракса од-

² Данас се тврди да је термин глобализација први употребио професор емеритус на Harvard Business School Theodore (Ted) Levitt у наслову свог чланка „Глобализација тржишта“, који је објављен 1983. У француском речнику *Le Grand Robert* (2001) наводи се, као пример за употребу значења, извод из дневника “Le Monde”, датиран маја 1966. за глагол глобализовати (*globaliser*), што указује да се већ тада он користио у француској штампи. И канадски аутор Marshall McLuhan га користи, петнаест година пре Levitt-а, у придевском облику, у наслову своје знамените књиге *Рат и мир у глобалном селу* (1968).

говорила потврдно“ (Лукић, 1995, стр. 15). Одређујући однос између марксистичке и буржоаске социологије, Лукић с једне стране указује да се ради о истој науци у оквиру које је могуће разликовати марксистички и буржоаски, немарксистички приступ, који заправо значи грађански социолошки правац у буржоаским друштвима, али дозвољава коришћење ових термина ради једноставности комуникације, уз захтев да се они прецизно одреде. У истом чланку, Лукић упозорава на претњу марксистичкој социологији да потпадајући под утицај буржоаске социологије „занемари оно што је с њеног становишта битно у друштву – његово кретање“, спецификујући у наставку рада као проблем „одсуство пажње према глобалном друштву уопште, чији је типичан представник управо нација“, конкретно социолошко неизучавање антиколонијалне борбе (Лукић, 1961, стр. 29, 30). У вези с тим, он критикује и то што је у марксистичкој социологији недовољно коришћен историјско-упоредни метод, за који каже „као да је пао у заборав“, иако се ради о методу који је „један од главних у марксистичкој социолошкој методологији“ (Исто, стр. 29).

Овај краћи увод у разматрање Лукићевог становишта о уједињавању човечанства учинили смо стога да бисмо указали да оно није изоловано од остатка његових теоријских становишта, да није неки „инцидент“ који се задесио у његовим списима; баш супротно, идеја о уједињавању човечанства произлази из његовог општетеоријског погледа на свет, на друштвено кретање као његову битну одлику и из схватања социологије као најопштије науке о друштву која у свом видокругу мора имати глобално друштво. У прилог оваквог схватања је и Лукићево враћање овом питању, након скоро три деценије, у „Социологији морала“.

Академска етика нам налаже да истакнемо да је Лукићево становиште о „уједињавању човечанства“, као једној од главних промена у савременом свету, међу првима прихватио проф. др Данило Ж. Марковић у свом уџбенику „Основи науке о друштву“ (1969). У једној од својих новијих књига (2008:7) он указује на Лукића као претечу схватања процеса глобализације којим „човечанство постаје уједињено-разједињено, а што је врло важно за разумевање процеса глобализације и њених социјалних последица“.

ПРОЦЕС ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ КАО ЛУКИЋЕВО „УЈЕДИЊАВАЊЕ ЧОВЕЧАНСТВА“

У првом послератном универзитетском уџбенику социологије чији је био аутор, Радомир Лукић (1957а) указује да је „уједињавање човечанства“ једна од главних промена у савременом друштву. Осим у свом уџбенику, он се овим питањем бави и у монографији објављеној исте године, „Друштвене промене у XX веку“ (1957б).

Лукић, сасвим исправно, уочава да је овај процес уједињавања човечанства врло спор и противречан, али и да доводи до бројних и значајних промена, које су “први пут у историји човечанства довеле до нечег што личи на јединствено човечанство, до човечанства као једног јединственог друштва“ (Лукић, 1957а, стр. 188). Темељни узрок промена, односно стварања *савременог друштва*, аутор проналази у зрелом стадијуму империјалног капитализма, који се почео ширити крајем XIX века.

„Два светска рата су само доказ да је човечанство капитализмом у великој мери уједињено, иако је у том јединству дубоко разједињено, а велика привредна криза од 1929–1932. године показала је да је капитализам дошао на прекретницу“ (1957а, стр. 177).

Конкретне промене савременог друштва

Академик Лукић је у неколико домена друштвеног живота идентификовао главне *конкретне* промене савременог друштва.

Економске промене. Ове промене се односе на постепену изградњу државе као привредног организатора који се појављује у руху социјализма или државног капитализма. Последица економских промена у друштвеној структури јесте повећање производње, које је допринело настанку светског тржишта и светске поделе рада.

„Повећање производње је, и поред свих препрека услед ратова и криза, и државних мера које су отуд проистекле, ипак довело до повећања светске трговине и размене уопште, а тиме и до све већег сједињавања света и до нове, у знатној мери светске поделе рада“ (Лукић, 1957б, стр. 8).

Основне промене које се одвијају на нивоу класног састава и њему иманентних односа Лукић сврстава у две категорије: а) паралелно ишчезавање капиталистичке класе/буржоазије и трансформација радничке у водећу класу савременог друштва; б) појава нове друштвене снаге унутар средњих слојева: бирократија/технократија. Иако он то тако не назива, заправо је реч о „менаџерском слоју“, који у овом периоду доживљава свој узлет. Према његовој тези, коју су до данас потврдили бројни аутори, али и друштвена пракса, бирократски и технократски слој представљају најважнију друштвену снагу која се континуирано увећава како у социјалистичким тако и у капиталистичким земљама. Процес еманципације радничке класе у савременом свету Лукић повезује са: порастом њихове бројчаности; културним уздицањем радничке класе; радничка класа се све више оспособљава за вршење своје друштвене функције; за разлику од ранијих периода у капитализму она ужива знатна социјална права; подизање нивоа стручности и квалификованости радничке класе, итд (Лукић, 1957а, стр. 176). Ове тенденције „повећања и усавршавања производње“ настају као резултат развоја науке и технике, тачније као резултат

тат „нове индустријске револуције“, која је заснована на електроници, односно аутоматизацији производње.

Лукић заступа тезу да је процес ишчезавања приватне својине својствен не само социјализму, већ и државном капитализму. Као такав, овај процес је условљен појавом нових производних средстава и односа. Према томе, у социјализму је на делу укидање приватног власништва. Данас овај став може деловати догматски, да је идеолошки са становишта ондашњег југословенског друштва, али остаје чињенице да капитализам у коме је један власник – једна фирма, у савременом свету представља реликт прошлости. Власништво је подруштвљено, компаније су у власништву држава, других компанија, банака, десетина хиљада малих акционара, развдојене су функције управљања (која припада власницима-акционарима) и руковођења (високошколовани менаџери који раде за плату), тако да се о приватној својини каква је постојала пре једног столећа, с конца XX и на почетку XXI века, уопште не може говорити. Наравно, Лукић није могао да предвиди колапс социјализма, али је сте уочио трансформацију власништва.

Политичке промене. Разматрајући ове промене, Лукић указује на тренд јачања савремене државе и значај права. Свемоћност савремене државе почива на елементима битно другачијим од „класичне државе XIX века“. Снага државе, ипак, долази из спољних извора. Оно што чини темељ државе препознаје се као „снага одговарајућег начина производње, односно владајуће класе“. Лукић је наговестио да се успеси револуција, државних удара и побуна остварују као реакција на слабе изгледе за очување једног начина производње, као и државне власти, који су изгубили своју аутономну снагу (1957а, стр. 181). И поред тога, Лукић је говорио о двострукости развоја „јаке државе“. Он је предвидео паралелно јачање класичне буржоаске и социјалистичке државе.

У својим даљим разматрањима, Радомир Лукић је на основу анализе броја службеника централних органа власти у САД указивао и на појаву све веће централизације државних делатности. Али, као главни политички проблем истиче питање о начину подстицања активности широких народних маса које су својевремено доводиле до револуција и представљале виталну снагу социјалистичког друштва. Извор обнављања револуционарне снаге Лукић је препознао у социјалистичкој демократији, притом нагласивши да се она суштински разликује од оне која се спроводи у буржоаским демократским земљама и да у основи представља снажно ограничење бирократији. Лукић је очекивао ишчезавање државе и ширење демократије, али је својом подробном анализом указао на функционалну важност ових процеса посебно у социјалистичким земљама.

Политичку међузависност држава посматрао је као вид међународне сарадње, која се одвија кроз сарадњу преко међународних организација.

„Економском обједињавању света одговара и политичко зближавање. Међузависност је толика да свака држава осећа утицај других држава, ма колико оне биле удаљене. ... Процес политичког зближавања, међутим, још се претежним делом не врши у оквирима целог човечанства, већ у ужим оквирима појединих области, група држава. Групе великих сила теже да завладају целим светом и тако га уједине под својим вођством“ (1957а, стр. 184).

Ове тенденције „група великих сила да завладају светом“ су данас оличене у америчком концепту „новог светског поретка“ и глобализму као „идеологији правила светског тржишта, идеологији неолиберализма“ (Веск, 2000, р. 9), која од некадашњих средњеразвијених земаља ствара светску периферију, заправо вршећи реколонизацију. Један од главних идеолога глобализма Џорџ Сорос, пола века после Лукића, примећује како се концепт за који се он залаже споро реализује: „Тржишта су постала глобална, али политике су и даље чврсто укорене у суверенитету држава“ (2003, стр. 17).

Брак и породица. Основно социолошко објашњење промена унутар породичног и брачног живота савременог друштва Лукић је дао кроз посматрање брачних и породичних односа и функција који су, услед потреба за усклађивањем са економским опстанком, доведени у критичну ситуацију. Он наводи да је породица битно изменила свој положај унутар савременог друштва. Промене се огледају у губљењу најважнијих друштвених функција, међу којима важно место заузима и губитак њене економске функције (Лукић, 1957б, стр. 30). Ово се одражава и на обим породице, при чему је она сада знатно „смањена и разбијена“, што према његовим закључцима води разним облицима девијантног понашања, нарочито омладине. Ови налази су потврђени у свим потоњим истраживањима у области социологије породице, не само на југословенским просторима, већ и у западним и друштвима у транзицији.

Социјалне промене (изједначавање људи). Ово је тренд који се одиграва услед општег поимања човека као „посебне друштвене вредности“. Лукић је истакао да је човеку савремено друштво обезбедило уживање барем минимума материјалних добара и права која су неопходна за његову егзистенцију. Такође, еманципованост жена, социјална конвергенција омладине и старијих, затим изједначење раса јесу општи трендови савременог друштва. На ове тенденције он указује у „Уводу у социологију“, „Друштвеним променама у XX веку“ и „Основама социологије“ (1959).

У наставку Лукић пише и о односу малих и великих сила у свету, иако у терминима међународних односа.

„И у међународним размерама напредује процес изједначења. Велике силе се све више изједначају с малим, бар у правима и обавезама, а богате државе, у једном или другом облику, принуђене су да дају своја средства ради помоћи неразвијенима, иако још увек остају огромне разлике, а неке се и продубљују“ (Лукић, 1957а, стр. 185).

Овде, ипак, треба уочити Лукићев утопистички став који посебно долази до изражаја код схватања о изједначавању великих сила са малима. Иако је уједињавање човечанства прогресиван процес, он никако не води до изједначавања великих и малих сила, чак ни у погледу права и обавеза. Напротив, води све већем присвајању права великих сила и све стриктнијем ограничавању права малих сила. Ипак, 1957, када је систем УН функционисао на бази равнотеже блокова и већ настанка иницијатива за стварање покрета несврстаних, те снажења антиколонијалне борбе, такав развој догађаја пола века касније тешко да се могао предвидети.

Уопштено речено, Лукић је очекивао апсолутно укидање хијерархије. У том смислу, оно би означавало такво изједначење које

„ствара тип стандардизованог материјалног благостања за све, у коме друштво обезбеђује пуну запосленост, минимум егзистенције под свим условима, па чак и минимум разоноде и забаве“.

Описујући такво (масовно) друштво, Лукић негативне стране овог процеса „изједначења“ приказује као стварање „осредњег друштва, без великих прегалаштава“ (1959, стр. 364). Према томе, овај процес јесте произвео низ позитивних последица, али у истој мери и низ негативних које су утемелиле модерно друштво као „друштво маса“.

„Овај процес изједначења људи, уздизања потлачених, доводи до активирања обичног радног човека, `малог` човека, `човека са улице`. Већ данас су активни чиниоци историје, и то обични, ситни људи, м а с е. ... Модерна држава и модерно друштво су држава и друштво маса“ (Лукић, 1959, стр. 368).

Промене у култури и развој друштвене свести. Запажање које износи у вези са широким развојем и „специјализацијом савремене културе“, Лукић чини уз идентификацију њених главних трендова у XX веку. Према његовом мишљењу, услед развоја класне свести, идеолошких борби, развоја науке и научног мишљења, промена у образовању и васпитању младих, долази до појаве „новог морала“. Обликовање старог у нови морал одвија се не само услед локалних захтева за једнакошћу и слободом, већ и услед глобалне општељудске тежње ка овој врсти „еманципације“. Позитивну страну процеса уједињавања човечанства Лукић проналази у анализи односа неразвијених и развијених земаља. Масовна глад за слободом и једнакошћу – као начелима „новог морала“, утиче на снажење деонтолошких од-

носа како на индивидуалном, тако и на планетарном нивоу. Он је процес уједињавања и повезивања човечанства посматрао као прогресивну снагу стварања нове (глобалне) моралне свести (Лукић, 1957б, стр. 27–28). Међутим, рекло би се да и на овом месту долази до изражаја његов утопистички став. Као што је пракса показала ни педесет пет година након објављивања овог текста, Лукићев идеал о новом моралу, као моралу уједињујућег човечанства, (још) није остварен. Ипак, може се рећи да резултати примене одређених информационих и комуникационих технологија, какви су на пример нови медији (интернет, мобилни телефон и сл.) као своју друштвену последицу могу имати и задовољење те „глади за слободом и једнакошћу“, који су темељ новог морала, уз ограду да је све, па и нови медији, подложно различитим врстама злоупотреба. Ипак, они битно утичу на друштвеност и на место старих, традиционалних, успостављају нове вредности и обрасце друштвено прихватљивог понашања.

Развој личности. Своју анализу фундаменталних промена савременог друштва Лукић завршава социјално-психолошком анализом. Негативна страна процеса „специјализације културе“ и урбанизације исказује се у формирању „нестабилног и растргнутог човека“. Међутим, савремено друштво пружа услове за ослобођење човека. Наглашавајући социјални значај научно-технолошког развоја, Лукић примећује да

„ова револуција је таквог значаја какав није имала ниједна ранија револуција. Први пут данас човечанство заиста остварује скок из царства нужности у царство слободе... На основу ове победе над природом ствара се један нов, слободан човек“ (1957б, стр. 35),

С тим у вези, он закључује да је то највећа револуција коју ће човечанство доживети на прагу новог миленијума.

Лукић је навео и негативне последице поменуте планетарне револуције „ослобађања од рада“. Према његовом мишљењу, такве последице настају

„из обести од нерада, а не из беде, нарочито у омладини најразвијенијих земаља (хулиганство), која је и највише ослобођена од рада, пораст алкохолизма и наркоманије уопште, пораст душевних болести и особито полних настраности, скитничења, проституције, криза породице и брака итд. – доказују стварност ове опасности“ (Лукић, 1959, стр. 371).

До сличног закључка је, више деценија касније, дошао и Зиновијев (2002). Превазилажење таквог стања је могуће под условом да се развију нови облици телесне и умне делатности којих, према Лукићевом закључку, друштво још увек није свесно. Данас су ови (нови) облици итекако развијени.

Он је нагласио да је процес уједињавања човечанства тек на помолу и у својој почетној фази, а индикативан је у различитим про-

менама које наступају широм света. Ниво интензитета ових промена је геополитички условљен. Фундаментална и *општа* промена која је наступила широм човечанства, односно у домену готово свих савремених друштава, јесте *међузависност*.

„Бројне и дубоке промене, које су наведене, први пут у историји човечанства довеле су до нечега што личи на јединствено човечанство, до човечанства као једног јединственог друштва. Досад су током историје људи били подељени у велики број малих друштава, која између себе нису имала готово никакве везе или, уколико су имала, то су биле негативне везе – везе сукоба и борби, који доводе до уништавања добара. Први пут човечанство претставља једно друштво у коме преовлађују или, бар, надајмо се да преовлађују позитивне везе између појединих мањих друштава – нација и држава – везе узајамне сарадње и помоћи. Разуме се, тачније би било рећи не да је човечанство већ такво друштво, него да је оно данас тек зачетак тог друштва“ (Лукић, 1959: 371).

У наставку, Лукић потпуно савремено, као да је текст писао 2007, пише о аспектима глобализације, узимајући у обзир управо она три која се најчешће издвајају у савременој литератури: економски, политички и културни (Лукић, 1959; уп. Бжежински, 2001, стр. 27–28). Поред тога, он врло прецизно наглашава да се човечанство налази на почетку процеса свог уједињавања.

Изразито хуманистички оријентисан, Лукић као предуслове „нужног“ уједињавања човечанства истиче *одржавање мира и једнакост људи*. У складу са реченим, „стварно уједињавање човечанства“ било би могуће само уколико су претходно испоштовани ови предуслови, тј. уколико се ради о „демократском уједињавању света“ (Попов, 1999), које искључује ону „насилничку компоненту“ чијег смо деловања очевици (в. Смиљковић, 2002; Золо, 2012, стр. 15–17). Све док постоји превласт једне земље над свим осталим, и све док се процес уједињавања човечанства не одиграва у складу са начелом равноправних шанси свих земаља, није могуће говорити о истински уједињеном и праведном друштву.

Зашто је нужно уједињавање човечанства?

„Човечанство ће, са страховитом влашћу над природом какву је стекло, или успети да стекне власт и над самим собом, или ће пропасти“ (Лукић, 1957б, стр. 36).

РАДОМИР ЛУКИЋ: „ЗЕМЉА ЈЕ ПОСТАЛА МАЛА САМИМ ТИМ ШТО СУ ЉУДИ ЗАКОРАЧИЛИ У ВАСИОНУ“

Питању уједињавања човечанства Лукић се поново враћа 1974. објављујући своју „Социологију морала“. Он увиђа напредовање овог процеса указујући како се он одвија на привредном, техни-

чком, саобраћајном, културном, у „извесној мери“ и политичком плану, „што је нужна последица свих ових других врста уједињавања“. Притом, указује да је

„општечовечанска свест све јача, јер је општечовечанска зависност све већа. Док су некад људи могли живети на једном релативно малом делу Земљине лопте, а да и не знају да постоје други делови (не треба заборавити да од открића Америке није прошло ни пет стотина година), дотле данас све што се дешава и у најзаченијем куту света има значајан утицај на цео свет и не може се занемарити. Човечанство постаје једно јединство, један јединствен субјект“ (Лукић, 1995, стр. 584).

Лукић подвлачи да је планета издељена на мноштво посебних заједница које имају свој посебан морал. Ипак, он указује да је „у извесном смислу могуће говорити о човечанству као моралној заједници“ која ствара свој посебан морал. Лукић до оваквог закључка долази на основу тога што сагледава да људи, у односу на човечанство као целину, почињу да осећају „извесне обавезе“, да су то обавезе „према свим људима као људима“, независно од њихове националне или расне припадности. Уз констатацију да је таквих моралних обавеза које се односе на читаво човечанство релативно мало, он устврђује како „у најмању руку, постоји бар зачетак таквог морала“, при чему указује да се ради о моралним нормама које се тичу

„поштовања људске личности и достојанства без обзира на нацију, расу, веру, итд. тј. оне наређују поштовање једнакости свих људи. Оне се такође тичу међународних односа, посебно сукоба, и пре свега ратова“ (Исто, стр. 416–417).

Лукић најдиректније и социолошки ангажовано, у смислу осуде трке у наоружању која прети да угрози читав свет, указује да је достизање општечовечанског морала у функцији уједињавања човечанства које се сједињује „у заједничком циљу, да би избегло уништење“ (Исто, стр. 584).

КА ЗАКЉУЧИВАЊУ: АКТУЕЛНОСТ ЛУКИЋЕВЕ МИСЛИ О ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ

Академик Радомир Лукић не само да је више деценија пре других наших социолога уочио процес глобализације – термилошки га именујући српским речима као „уједињавање човечанства“ – већ је и уочио оно што се данас углавном сматра њеним главним димензијама: економску, техничко-технолошку, културну, политичку, војну. И када је Лукић писао о „уједињавању човечанства“, као процесу који је врло јасно уочио тачно утврђујући и његове главне димензије, и данас када сви пишу о глобализацији као главном светско-развојном тренду, постављало се и поставља се питање карактера

глобализације. Да ли то може да буде само наметнута, насилничка, глобализација „одозго“, или она мора имати људски лик, бити глобализација „одоздо“, заснована дакле на перцепцији и уважавању различитих интереса људи, друштава у којима живе и њихових држава. Та битка, о којој су касније писали многи светски и домаћи писци, мучила је и Лукића пре више од пола века. Зато је он и писао о тежњи група великих сила „да завладају целим светом и да га тако уједине под својим вођством“ (Лукић, 1957б, стр. 18). Схватајући историчност друштвених процеса, он је указивао да се ради о оном процесу који је, заправо, започео далеко раније и допринео Првом и Другом светском рату. Али, ипак, сматрао је Лукић,

„тежње за потпуним јединством света, ма колико у начелу биле племените, остварене данас, значиле би само превласт једне силе над свима осталима, а не би обезбедиле једнакост свих, великих и малих, потпуно `светско грађанство` у правом смислу речи“ (Лукић, 1957б, стр. 19).

Овде се, сасвим јасно, уочава вредносна оријентација код Лукића – уједињење човечанства – да, али не насилним путем. Његово хуманистичко разматрање процеса уједињавања човечанства има за своје полазиште човеково ослобођење, док социологија као наука има значајну улогу у таквом процесу. Уједињење човечанства или глобализација, савременом терминологијом исказано, у функцији је опстанка и напретка човечанства. „Без уједињавања у једно јединствено друштво, човеку је немогуће опстати“ (Лукић, 1995, стр. 584). Притом, научног поштења ради, треба констатовати да је Лукићево научно предвиђање (*scientific prediction* у Vunge-овом схватању) о превласти једне силе над остатком света, која „не би обезбедила једнакост свих, великих и малих, потпуно `светско грађанство`“, данас више него остварено. То се, више него очигледно, види на плану остваривања америчког неолибералног глобалистичког концепта „новог светског поретка“, што је први пут у пракси демонстрирано агресијом на СРЈ 1999. и настојањем да се ускрати Србији суверенитет над АП Косово и Метохија и оно истргне из њеног територијалног интегритета.

Педесет пет година након Лукићевих првих записа о глобализацији у нас, човечанство је на дуготрајном путу свога *стварног* уједињења, јер су данас профит и моћ заменили *ослобођење и мир* као основне претпоставке сарадње између најмоћнијих и осталих држава у свету. Без обзира на то, остаје чињеница да је овај друштвени процес од стране Лукића правовремено уочен и појмљен, а да ће можда и идеал глобалног друштва једном бити остварен. На хуманистички начин, онако како се Лукић за њега и залагао.

ЛИТЕРАТУРА

- Beck, U. (2000). *What Is Globalization*. Cambridge: Polity Press.
- Бжежински, З. (2001). *Велика шаховска табла*. Подгорица: ЦИД; Бања Лука: Романов.
- Зиновјев, А. (2002). *Запад: феномен западњаштва*. Београд: Наш дом.
- Золо, Д. (2012). Људска права, демократија и мир у ери глобализације. *Страни правни живот*, (3), 9–18.
- Кандић, Љ. (2002). *Историја Правног факултета у Београду 1905–1941*. Друга књига, I том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Кучинар, З. (2012). Први покушај оснивања Катедре за социологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. *Социолошки преглед*, XLVI (4), 613–618.
- Le Grand Robert de la langue française* (tome 3). (2001). Paris: Le Robert.
- Levitt, T. (1983). The Globalization of Markets. *Harvard Business Review*, May.
- Лукић, Р. (1995). *Социологија морала*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, БИГЗ.
- Лукић, Р. (1961). Однос између марксистичке и буржоаске социологије. *Социологија*, III (2), 23–34.
- Лукић, Р. (1959). *Основи социологије*. Београд: Савез удружења правника Југославије.
- Лукић, Р. (1958). Један покушај одређења односа историјског материјализма и социологије. *Југословенски часопис за филозофију и социологију*, (1–2), 78–94.
- Лукић, Р. (1957а). *Увод у социологију*. Београд: Савез удружења правника Југославије.
- Лукић, Р. (1957б). *Друштвене промене у XX веку*. Београд: Издавачко предузеће Рад.
- Марковић, Д. Ж. (2008). *Глобална економија (прилог социолошком проучавању глобализације)*. Ниш: Економски факултет Универзитета у Нишу.
- Марковић, Д. Ж. (1969). *Основи науке о друштву*. Београд: Савремена администрација.
- McLuhan, M. (1968). *War and Peace in the Global Village*. New York: McGraw-Hill.
- Попов, Ч. (1999). Уједињавање света – демократски или насилно. У С. Терзић (одг. ур) *Европа на раскрићу: нови зидови или уједињена Европа* (стр. 39–42). Београд: Историјски институт САНУ.
- Смиљковић, Р. (2002). *Глобализација и насиље*. Београд: Књижевне новине а.д.; Totallcom.
- Сорос, Џ. (2003). *О глобализацији*. Београд: Самиздат Б92.
- Шушњић, Ђ. (1961). Изводи из дискусије са бледског саветовања Југословенског удружења за социологију. *Социологија*, III (2), 35–40.

Snežana S. Popić, Uroš V. Šuvaković, University of Priština, temporarily located in Kosovska Mitrovica, Faculty of Philosophy, Department of Sociology, Kosovska Mitrovica

ACADEMICIAN RADOMIR D. LUKIĆ – THE FORERUNNER OF THE STUDY OF GLOBALIZATION IN SERBIA

Summary

Academician Radomir Lukić was the first Serbian sociologist and one of the first scientists in the field of social sciences in the world, whose great sociological imagination, especially prominent in his 1957 textbook and published monograph dedicated to social changes in the 20th century, led to noticeable intensification of the process and conceptualization of humankind unification, thus anticipating the process of globalization, the idea that was globally observed and named several decades later. Lukić indicates that this process is outlined in capitalism, but that it is essentially a dialectical process in which “humankind is to a great extent united through capitalism, although in that unity it is deeply divided”.

Some contemporary philosophers were quick to proclaim “the end of history” as far as a quarter of a century ago (Fukuyama) and the emergence of “global society” a decade ago (Giddens) even though it is certain that neither has history stopped, as was dogmatically predicted, nor has the global society been established at the planetary level unless we consider accomplishing individual, specific, global social goals in certain fields (e.g. in medicine, veterinary medicine, ecology, etc.), whereby globalism today is certainly greater than in the period when Lukić wrote about it. In that regard, the analysis by Radomir Lukić is more precise than the aforementioned ones, as he ascertained that the result of the changes occurring in various elements of society was that, “for the first time in the history of humankind, they led to something that resembles unified humankind, i.e. to humankind as a single unified society”, opting, however, that it would be more correct to establish that “not that humankind is already such a society, but that it is only the beginning of such a society”. He correctly understood globalization as a process rather than an act.

He was also concerned in his works that “unification of humankind” at the current level of societal development might happen only if dictated by a great world power, or powers. In fact, it nearly happened after the fall of the Berlin Wall and the attempt to misuse the legitimate social process of globalization in order to impose the American concept of “the new world order” and the ideology of “globalism” by any means necessary, including war. Lukić does not accept violence as the instrument of “humankind unification”; on the contrary, he holds an extremely humanistic view, which implies “equality of all, whether big or small – a fully ‘global citizenship’ in the truest sense of the word”. However, more than half a century after his first writings about this process, which he identified as one of the “main changes in the contemporary society”, the humankind is on its long journey towards real unification, as nowadays profit and power have replaced liberation and peace as the basic presumptions of cooperation between the most powerful countries in the world and other countries. Regardless of that, the fact remains that this social process has been timely observed and conceptualized by Lukić and that the ideal of a global society might be attained one day, naturally, in a humanistic manner, as Lukić pleaded.